

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE ULUSLARARASI SİSTEMİN SİMBİYOTİK İLİŞKİSİNİN TEMELİ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRNEĞİ

Öz

Uluslararası örgütler ve uluslararası sistem arasında simbiyotik bir ilişki vardır ve bu ilişki göz ardı edilirse sistemdeki anarşik ortam perçinlenmektedir. Dolayısı ile sistemin analizinde uluslararası örgütlerinde aktör olarak alınması gereklidir. Ancak sistemdeki anarşik ortam sadece uluslararası örgütlerin dışlanması ile değil, uluslararası örgütlerin kendi yapısındaki sorunlar ile de yükselebilir. Bir başka deyişle uluslararası örgütlerin aktörlüğü de anarşik ortama çözüm değildir. Bu noktada Birleşmiş Milletler'in en temel özellikleri ele alındığında, geç kalan müdahaleler dahi anarşinin nasıl yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca sistemdeki hegemonya yarışı örgütlere de sirayet edebilmektedir. Örneğin; Irak ve Afganistan'a yönelik operasyonların doğrudan barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olup olmadığı tartışılmalıdır. Dolayısı ile uluslararası örgütler ve uluslararası sistem arasındaki karşılıklı ilişkinin olumsuz ya da olumlu bir ilişki olarak gözlemlenmesi, yine bu ilişkiye etki eden aktörler bazında incelenmelidir. İlişkiyi inşa eden sistem midir yoksa sistemi inşa eden ilişki ve ilişkiyi kontrol edenler midir?

Anahtar Kelimeler

Uluslararası örgüt, devlet, anarşi, Birleşmiş Milletler, güvenlik

Nur Beliz ERDOĞAN YÜKSEL¹

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu uluslararası örgütler ile uluslararası sistemin birbirinden bağımsız olmadığı yönünde bir değerlendirme içermektedir. Bu bağlamda ilk olarak uluslararası örgütlerin küresel sistemdeki rolüne değinilecektir. Akabinde uluslararası örgütlerin barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolü Birleşmiş Milletler(BM) ile analiz edilecektir. Bu noktada onun uluslararası güvenlikte ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmasının işlevselliği önemlidir.

Makalenin ikinci bölümünde; BM güvenlik politikasının, küresel sistemden bağımsız olmadığı ve hegemonyanın çıkarlarının çatıştığı bir ortamda varlığını sürdürdüğü görülecektir. Özellikle BM'nin kendi içerisinde de gerçekleşmiş bir çıkar sorunsalı vardır ve bu Güvenlik Konseyi ile örneklendirebilir. Ancak BM'nin kurucu antlaşmasında zikredilen belli maddelere göre gerektiği zaman Güvenlik Konseyi'nin de geri planda bırakılabileceği önemli bir husustur. Ancak bu durumun bile çıkarlara hizmet ettirecek şekilde planlanma ihtimali vardır. Hatta BM'nin insani müdahalesinde

¹ *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Dördüncü Sınıf Öğrencisi*

dahi bir sıkıntı görülmektedir. Dolayısı ile bu çalışmanın asıl amacı, uluslararası örgütler ve uluslararası sistem arasındaki ilişkiselliği örnekler ile açıklayarak söz konusu ilişkinin temelini sorgulamaktır.

1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ULUSLARARASI SİSTEMDEKİ ROLÜ

Uluslararası örgütler ile uluslararası sistemin simbiyotik bir ilişkisi vardır. Simbiyotik kelime manası itibariyle tamamlayıcı ilişki demektir. Bu noktada uluslararası örgütler ile uluslararası sistemin birbirini tamamlayıcı ilişkisi ön plana çıkmaktadır ve bu noktada göz ardı edilecek bu ilişkinin anarşik ortamı daha da karıştıracığı unutulmamalıdır. Tarihsel bakıldığında zaman uluslararası örgütlerin bugünün anlamı olarak *Milletler Cemiyeti(MC)* ile birlikte bir örnek verilebilir. Şöyle ki; MC'nin kurulma nedeni ile I. Dünya Savaşı'na kadar sadece aracı olan uluslararası örgütlerin, küresel sistemde bir aktör haline gelebileceğinin en somut yapılanması olmuştur. İşte uluslararası ilişkilerde yapılacak bir analiz için artık uluslararası örgütleri de bilmek gerekir. Sonuçta şu anda küresel konjonktürün de -MC'den evrilen- en temel somut örneği BM olarak karşımıza çıkar.

Uluslararası örgütlerin Milletler Cemiyeti'nden bugüne kadar olan süreçte devletlerarası iş birliğini kolaylaştırması görülür.² Sonuçta iş birliği kararlarının da alındığı bir platformdur. Dolayısı ile sorunu çözüp ya da tespit edip gündeme getirme özellikleri vardır. Örneğin, BM ve Avrupa Birliği(AB) bünyesinde genel kurulda öneriler ve bu önerilere yönelik tartışmalar yapılır. Uluslararası örgütler uluslararası sistemde *arabuluculuk* rolü üstlenirler, bu bağlamda *havuç* ve *sopa* mekanizmalarının olması gerekir. Havuç teşvik edici yöntemleri içerirse, sopa da gerektiği yerde müdahale edebilmeyi temsil eder.³ Kısacası uluslararası örgütlerin uluslararası sistemin de verdiği doğal sonuç itibari ile çok taraflı olması onun bünyesinde ortak bir payda da buluşabilme imkanını verir. İşte uluslararası örgütlerin uluslararası sistemde dışlanmaması tam da bu yüzden gereklidir.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VAKA ANALİZİ

Küresel sistemin küresel hegemonya yarışı da vardır, yani uluslararası örgütlerin bu küresel hegemonya yarışına da dahil olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. İşte ne yazık ki uluslararası örgütlerin bu büyük yarıştaki yeri de onun karar alıcılığını ya da arabuluculuk vasfını belirlemektedir. Örneğin BM bünyesinde "*Dünya 5'ten büyüktür!*" söylemi bu nedenle ortaya çıkmıştır ki BM'nin Güvenlik Konseyi'nin 5 devletinin yani İngiltere, Fransa, ABD, Rusya ve Çin özelinde küresel sorunlarla mücadelede yetersiz kalması bu yüzden.⁴ İşte büyük hegemon yarışı da böyle özetlenebilir. Özellikle BM'ye en fazla bütçeyi yatırımlardan birinin de Japonya olması bağlamında yine BM yetersizliği görülebilir.⁵ Sonuçta Japonya'nın gayesi uluslararası örgütlere yatırım yapmaktan ziyade, ileride MC'den BM'ye evrilen bu yapılanmanın yeni bir evrim daha geçirme ihtimalidir. Güvenlik Konseyi'nin içerisinin de değişebileceği ihtimalini göz önünde bulunduran Japonya kendisine yer yapma arayışındadır. Dolayısı ile belli ilişkilerin altında yatan belli çıkarlar önemlidir.

² Abdullah Kıran, "*Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş*", GAU J. Soc. & Appl. Sci., 3(6), 2008, s. 20.

³ Kübra Öztürk, "*AB Koşulluluğunun Türkiye'de Kamu Yönetimi Reformlarına Yansımaları*", Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri(Kayfor 13 Bildiri Kitabı), s. 137.

⁴ Ayşe Nur Tütüncü, "Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, s. 17.

⁵ Tobias Gerhard, "*Almanya BM'de Daha Etkin Rol Arıyor*", BW, 2008, <https://p.dw.com/p/CzuC>, (ET:21/10/2021).

BM bünyesinde bir takım maddeler vardır. Örneğin 41., 42. ve 43. Maddeler barış ve güvenliğin korunmasını yönelik unsurları içerirler.⁶ İlk madde barış ve güvenliğin tehdit edilmesine yönelik gerçekleştirilecek yaptırımlardan bahseder. Ancak yaptırımların yetersiz olması durumunda diğer maddeler gündeme getirilerek askeri operasyonlar söz konusu olur.⁷ Bu noktada BM 51. Madde de çok önemlidir. Devletlere meşru müdafaa ve gerekirse onlara yönelik desteği gündeme getirir.⁸ Bu ilk aşamada Güvenlik Konseyi dahi beklenmeksizin gerçekleştirilebilecek operasyonları içerir. Ancak her zaman barış ve güvenlik mi öne çıkar, tartışılır. Sonuçta bir maskeleye de söz konusudur.

2.1. Birleşmiş Milletler'in Güvenliği mi, Uluslararası Güvenlik mi?

BM'nin barış ve güvenliğin devamının sağlanmasına yönelik ise Barış Gücü üzerinden ilerlemek gerekirse, spesifik olarak yakında gerçekleşen Karabağ Sorunu özelinde *BM Barış Gücü* ön plana çıkarılmıştır.⁹ Daha da spesifik olarak Irak'a yönelik gerçekleştirilen operasyon sonrası barışın sağlanabilmesi için Kuveyt sınırına bir barış gücü gönderilmiştir. Sonuçta Afganistan'a da yönelik gerçekleştirilen operasyon doğrudan barış ve güvenliğin tehdidine yönelik olmuştur. Bu noktada hangi operasyonların uluslararası hukuka uygun olduğu hangilerinin uygun olmadığından ziyade BM özelinde temel amaç kısaca değerlendirilmektedir. Yoksa BM'de alınan kararların 5 devletin elinden çıktığı düşünülürken sıkıntı elbette büyük olacaktır.¹⁰ İşte maskeleyeden kasıt ta bu noktada daha iyi anlaşılmaktadır.

BM'nin *insani müdahale* kavramı da vardır, askeri olabileceği gibi diğer sosyal alanlarda da olabilir. Ancak her zaman başarılı bir sonuç alınmamaktadır. Sonuçta BM çok işlevsizdir. Bunun örneği spesifik olarak Bosna olabilir ki BM müdahale etmek için çok geç kalmıştır ya da şu anda Suriye'de başta olmak üzere, Yemen'de dahi arabuluculuk vasfının yitirildiği görülmektedir. Keza yine Afrika özelinde de ciddi eleştiriler yapılabilir, yapısal heterojenlik çok fazladır. Yani bir tarafta zengin burjuva ve bir tarafta temiz su bile bulamayan halk görülmektedir. Dolayısı ile BM'nin barışın sağlanmasına yönelik gerçekleştirdiği adımlarda hegemonyaya ve çıkarılara göre ilerlemektedir.

SONUÇ

BM şartı çerçevesinde tartışılan barış ve barışın sürekliliğine yönelik haklı eleştiriler kendini ispatlamaktadır. Sonuçta BM etkinliği hala daha tartışılan bir örgüttür. Başarılı olabileceği gibi çok ciddi başarısızlıkları da görülmüştür. Her şeye rağmen BM bünyesinde karar alıcı 5 devletin hegemonyasından ziyade, BM'nin kendi yapısı göz önüne çıkarılmalıdır. Sonuçta belirlenen temel stratejiler bellidir. Yine de BM bünyesinde gerçekleşen bu askeri operasyonların küçük devletlerin pek yararına da olmadığı aşikar olunca, BM'nin barış gücü misyonu da işte bu şekilde sorgulanabilmektedir. Sonuçta bakmakla görmek aynı şey değildir, bir başka deyişle çizilen *imaj* insani müdahale iken gerçeklik bunun tam aksi olabilir. Dolayısı ile uluslararası örgütlerin barış ve

⁶ Ayşe Nur Tütüncü, "Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, ss. 17-18.

⁷ A.g.m., s. 18.

⁸ Ulaş Karadağ, "Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 2016, ss. 174-175.

⁹ Detaylı bilgi için bkz: Nur Beliz Erdoğan Yüksel, *Konjonktürel Bir Değerlendirme: Karabağ Sorunu ve Aktör İncelemesi*, <https://www.kureselsiyaset.org/konjonkturel-bir-degerlendirme-karabag-sorunu-ve-aktor-incelemesi/>, Küresel Siyaset Merkezi, (ET: 21/10/2021).

¹⁰ Ayşe Nur Tütüncü, a.g.m., ss. 17-18.

güvenlik konusunda tam manası ile başarılı olamadıkları da BM çatısı altında görülmektedir. Bir başka deyişle devletler egemenlik haklarını bir üst otoriteye teslim etmediklerinden, uluslararası arenada barış ve güvenlik anlayışı yekpare değildir. Keza terör anlayışı bile aktör bazlı değişiklik göstermektedir, kimileri için terörist olan kimleri için mücahiddir.

Makalenin ikinci bölümünde de bahsedildiği üzere uluslararası BM'nin yeniden yapılanma sürecine girme ihtimalini değerlendiren aktörler de vardır. Bu noktada uluslararası örgütlerin *spill over* etkisi bağlamında da incelenmesi gerekir. Bu noktada en bariz örnek AB'nin geçirdiği süreçlerdir. Şöyle ki; siyasi olmayan konularda yapılan işbirliği zamanla başka alanlara da sirayet etmiştir.¹¹ Kısacası temelinde küreselleşmenin olduğu artan *karşılıklı bağımlılık* ilişkisinde her ne kadar olumsuz ve çıkara dayalı ilişki de gözlemlense, zamanla barışçıl yapılanmalar gerçekleşebilir. Sonuçta örneklerden de görüldüğü üzere uluslararası örgütler ve uluslararası sistem arasında -olumlu veya olumsuz da olsa- karşılıklı bir ilişki vardır, birbirinden bağımsız değerlendirilemez. Bu ilişkinin seyrini aktörlerin bakış açıları belirler. Bir başka deyişle, ilişkinin temelinde sistemin anarşikliğinden ziyade sistemin anarşikliğinin nasıl gerçekleştiği konulmalıdır. Aktörler arasındaki ilişkilerin de sistemin anarşikliğini inşa ettiği varsayılırsa, ilişkinin temelinde devletlerin üst otoriteden kaçmalarının nedeni yatar. Burada çözülmesi gereken bilmece çok basittir: Kiminin ulusal çıkarı, kiminin ulusal çıkmazı olmaktadır. Bu da uluslararası örgütler ve uluslararası sistem arasındaki ilişkinin çıkmazlarıdır. Ancak çıkmazların varlığı sistemin anarşikliğini ispatlasa da, bu; kabullenmeyi gerektirmez.

KAYNAKÇA:

- GERHARD T., “Almanya BM’de Daha Etkin Rol Arıyor”, BW, 2008, <https://p.dw.com/p/CzuC>, (ET: 21/10/2021).
- KARADAĞ U., “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, İnönü Üniversitesi hukuk Fakültesi Dergisi, 7(2), 2016, ss. 171-186.
- KIRAN A., “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”, *GAU J. Soc. & Appl. Sci.*, 3(6), 2008, ss. 19-36.
- ÖZTÜRK K., “AB Koşulluluğunun Türkiye’de Kamu Yönetimi Reformlarına Yansımaları”, Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri(Kayfor 13 Bildiri Kitabı), ss. 135-147.
- ERDOĞAN YÜKSEL, *Konjonktürel Bir Değerlendirme: Karabağ Sorunu ve Aktör İncelemesi*, <https://www.kureselsiyaset.org/konjonkturel-bir-degerlendirme-karabag-sorunu-ve-aktor-incelemesi/>, Küresel Siyaset Merkezi, (ET: 21/10/2021).
- TÜTÜNCÜ A.N., “Güvelik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, ss. 17-26.
- YAPICI M.İ., “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 2007, ss. 130-157.

¹¹ Merve İrem Yapıcı, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 2007, ss. 143-144.